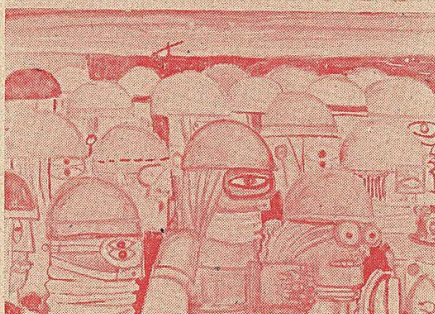

vjera benkova-popitova

ŠUMSKI KLADENAC

Padaće kiša, rekao si pored mene.

Toga jutra smo pošli u pećurke. Po nas je došao mamim prijatelj Dore, bilo mu je veoma milo što može da nam priča o svojim lutanjima šumom...

...Ovde je bilo partizansko sklonište. Nedaleko je šumski kladenac kud često svratim kad sam neraspoložen. Iznad otvora na steni hučala je voda. Zakržljalo drveće naginjalo se nad otvor, tako da je samo oštro oko umelo da primeti sklonište u steni. Poznata partizanska privremena baza... Mahovina je bila sivkasta, a sva okolina zelenosiva. Silazili smo u dolinu. Kurira smo poslali u bazu po pomoć. Domobrani su pazili na nas. Što smo više za sobom ostavljali planinska seoca, italijanske straže su bile ređe, a sve gušće na granici između Logateca i Vrhnike. Tamo je izvidanje bilo zajedničko: nemačko i italijansko. Tuda nismo smeli, nama je taj teren bio nepoznat i udaljeniji. Uz šumski kladenac je mala staza. Ali je sneg čitave noći vejava, a od staze nije bilo ni traga. Na proplanku je bila opasna tišina. Drveće se savijalo pod težinom sneznog pokrivača, kad je iza kupe sena pravo na nas iskočila grupa Italijana. Da li su znali da idemo? Ili je to bilo slučajno? To pitanje sebi često postavljam... Sneg je pod nogama škripao i upadao u cokule. Obojci su već bili istanjeni a noge promrzle. U grupi nas je bilo nekoliko kad su Franca ranili u rame. Jesmo li prvo mi opalili ili oni? Samo je planina za fučala a pucanj se izgubio u daljini.

Na belom snežnom pokrivaču ostale su crvene kapi i tragovi cokula...

Dore je rukom sklánjao neposlušnu kosu i tajanstven, skoro grub osmeh prede mu preko lica. Išli smo čuteći i svako je gledao preda se. Bio si mi dalek. Dore veoma blizak. S vremenom na vreme nad obrvama bi mu se pojavila duboka bora, isto kao tebi kad se namrštiš ili kad zatvoriš oči uveče pri prvom poljupcu. Iz Doretovog hoda izbijalo je nešto tajanstveno,

toplo, a ja sam za njim išla u sklonište kao namamljena...

...Sklonište, kao za inat, toga dana nismo mogli da nademo. Kiša je lila. S jeseni je Avala uvek takva, uveravao si.

Mokro lišće šuštao je pod nogama, a jaka grmljavina tutnjala mi je u ušima. Srce bi mi posle svake munje glasno zalupalo, pr tvorila bih oči. Znala sam da ću odjednom kriknuti. Na pustoj stazi svetlucale su vlažne grančice. Negde daleko sijali su farovi autobusa. I tad je zagrmelo. Iznad gustog, nisko povijenog drveća spazio je sklonište sa strehom. Odjednom me uhvati za ruku i povuče napred... U šumi je tutnjalo kao da su se iznad nas kotrljali topovi i teški tenkovi. Naelektrisan vazduh uvlačio mi se pod kožu, a strah me ukočio. Sva sam drhtala. Privukao si me k sebi i mokrom, ali toplom, rukom dražio moje telo. Znala sam da ću kriknuti, jer se mračna oluja uvukla u tvoje oči. Negde u blizini je zagrmelo, ali je munja prošla samo kroz moje i tvoje telo...

Visoko na planinama, koje su još bile u mraku, ležala je magla. Na vidiku se začas pojavio mesec, ali se onda sakrio za jele. Seli smo kraj Doreta na mokri panj. Žustro je pušio a oči su mu se sijale. Nešto u blizini šušnu, srce mi glasnije zalupa. Bila je to samo sova. Dore se osmehnu na mene. Po lišću su se slivale kapi kiše i padale nam za okovratnike. To nam je bilo neprijatno; ali se nismo osvrтали...

Tako je voda kapala sa strehe dedove kuće. Obično u jesen ili rano u proleće. Retko kad u maju. Sedela sam u prozoru s ulice. Ljudi su prolazili, žurili, dok je lilo kao iz kablata. S dečijom radošću gledala sam gustu, magličastu kišu i u klobucima na vodi videla svoje studije, uspehe, ocene i slavu, ljubav i puno novca. Zajednički život i patnje, bolovi žene na porođaju, plač deteta u vatri pred zorom, bolne poslednje dane pred porođaj, ljudsko nerazumevanje — to nije plovilo u klobucima. Ali se to sigurno skrivalo u onim baricama koje nisam ni gledala. Puštala sam u vodu čunice, napravljene obično od očevo belog papira, a onda bih od njega dobila batine što sam upropastila papir koji je veselo plovio po bari. Batine za svoje smešne mornarske fantazije! Cigle na pločniku bi se tad dobro rasklatile, ispod njih bi štrcala uvis prljava voda, da pukneš od smeha kad bi ljudi u hitnji zgazili na te rasklaćene cigle, a onda, dobro uprskani, sočno psovali; izgledali su mi tako sitni, poprskani blatom... Šta je to tamo smešno, uvek bi viknula majka na mene nekakvim nervoznim, nesigurnim glasom. Zašto se smeješ kao luda? Mama, kad bi samo videla kako su ljudi smešni kad su uprskani blatom! Zelela sam da to viknem njoj u sobu, ali sam radije ćutala. Ništa, tek onako... Pljusak sam uvek volela, jer se tad u mome prozoru događalo nešto novo...

...Kad si došao prvi put u našu mračnu sobu nešto se odmah promenilo. Svetlost iznad ormara potamnela je, majka je govorila nežnim glasom i mislila o budućem zetu. Ko zna, možda bi se još onda mene rado oslobodila... Ne znam koliko je vode proteklo onim prljavim jarkom ispod naših prozora. Godine nisam brojala po vodi, već po ljubavi koju sam zapisivala u dnevnik. Dve-tri za godinu dana i tako jednu za drugom... A naša je bila nekako tajanstvena i duga... Kao zime na planinama gde sunce stoji visoko na nebu a ispod njega

JAHAČ
IZ
TURK
MENIJE

četiri
jugo
slovenska
slovačka
pripo
vedača

se iskri snežni pokrivač kao od dragog kame-
nja... Samo se vreme naše ljubavi nešto iz-
menilo. Na Avalu otada više nikad nismo išli,
munja se više nisam bojala, a sad skoro za-
želim da izidem iz kuće kad seva i grmi...
Čini mi se da sam mala iskra one svetlosti
što gori i svetli. Kao što često duboko u noć
u našem stanu u gradu svetli mala noćna lam-
pa. A tvoja ruka na mome telu greje, prži...

... Dore je popuštao, pa smo pošli. Odjed-
nom sam se okliznula i po gustoj, mokroj tra-
vi klizala sam se niz padinu. Dore i ti ste se
slatko smejali. Vaši glasovi su se razlegali po
dolini. Prva pečurka, rekoše, pala je... Ova
Dorova primedba me je pekla i u sebi sam već
smišljala odgovor žene koja bi iz ljubavi rado
pokleknula...

Čitavim putem šaputala sam u sebi: kad
bih spazila vrganj, kad bih našla vrganj, jer
Dore je u kotarici imao već čitavu gomilu.
Pravi jestivi vrganj je mrk s elegantnim šeširi-
ćem i mesnatim telom. Videla sam ga izdaleka,
tako se na mene osmehivao, ugursuz jedan.
Zbog njega sam se mnogo obradovala, a Dore
me udostojio pogleda. Ti si išao po strani i
tražio »lisičice«, žute i široke jestive gljive ko-
je su vrlo ukusne... Gljive su mirisale na
sasu, alpsko cveće, na grančice slovenačkog pri-
morja, mirisale na tajanstvenost planina i tra-
va... S punim naručjem pojavio si se iz šume
i ozbiljno čuvao sadržaj u svome naručju. Bilo
je puno »lisičica«. Naručje je bilo puno, znala
sam to...

Iz šume se dole išlo lakše. Ti i Dore ste
uporno pušili. Posle ukusne večere raspreo se
razgovor o jestivim gljivama. Kad žena želi da
se oslobodi muža, skuva mu lepe i ukusne
gljive:

— Ak chceš mojom ženou byti,
musiš brata otrávití,
kukulienka kuk...

Na starom maminom kredencu zvrjao je
starijski časovnik. Budilnik koji bi i mrtvoga
probudio, govorila je mama... Dva zvona i
dve skazaljke uvek su glasno zvrjale. Samo je
mala skazaljka često gubila pravac. Kad bi se
susrela s velikom, pala bi dole. U štednjaku
je dogorevala smreka. Miris me je golicao u
nosu i podsećao na smrekovu šumu punu taj-
ni...

Naslonila sam ruku na tvoje koleno i ne-
mo gledala Doretu. Šta je to što me je privla-
čilo njemu? Oni pokreti ruku ili način na koji
je savijao cigaru u rukama? Ili ona duboka
bora na licu koju je gladio rukom? Sigurno
je bilo u tome nešto što je tebe lišavalo moje
pažnje, osećala sam to, ali se nisam branila od
toga. Tajanstveno Doretovo, sklonište me je pri-
vlačilo...

Dugo je sa zadovoljstvom pušio. Odjednom
zapeva:

— U hribe je šel
dragí moj...

Tužna i otegnuta slovenačka narodna pe-
sma dirnula je u moja osećanja. Ispunila je
celu sobu i mene. U časovniku zazuja.

... Italijanska izvidnica ostala je daleko
iza nas. I reka je bila duboko u goru. Ovo tiho
usamljeno planinsko seoce sa tri kućice oduvek
je svakoga privlačilo. I nas, i domobrane, sa-
mo su ga Italijani izbegavali, ovde su ih našli
najčešće iznenađivali i zarobljavali. Dva potoka

iza tri kuće i nekoliko staja — to je bilo sve.
Samo gusta šuma iznad toga, koja je preteći
zijala na svakog. Bila je lukava i neprijatelj-
ska. U jednoj drvenoj šupi duboko u senu osta-
vili smo Franca. Krvarile su mu obe noge i
rame. Nije hteo dalje da ide, morali smo po-
pustiti pred njegovim upornim naređenjima i
tek tada se umirio... France! Tukli smo se
zajedno kao deca, zajedno smo išli u školu.
Već i samo sećanje na njega je kao jaka raki-
ja. Voleli smo istu devojku i pili istu rakiju.
Rakija kao grom, koja obara čoveka, ali ona-
kve kao što smo bili France i ja, nije. — Dil-
koši — kao mi iz Zibrša, nisu se nikad pre-
davali. Lutali smo istom šumom, borili smo se
za isti cilj. France... Italijani s juga sve do
Logateca, a Nemci od Ljubljane sve do Vrhni-
ke — to je bila granica i naš teren. Zatvarali
su obruč oko nas, samo su nas planinska usam-
ljena seoca primala. I, tamo smo stigli za veo-
ma jake zime, pod prozore, zajedno s kurja-
cima. Ko je bio brži, taj je dobio komad mesa,
svinju ili ovcu.

Te noći bio je strašan mraz. Noge su mi se
ukočile. Grupa je htela da skrenemo desno, sa-
mo sam ja oklevao. France u šupi, svud una-
okolo domobrani i kroz prozore neprijateljski
pogledi domaćih. Kao sveća pred očima stajao
mi je pogled čoveka iza vrata i njegove žene.
Bojala se, vikala je od straha, ali reči nije re-
kla. Na naše pretnje da ćemo ih streljati kad
se vratimo ako nas izdaju, ćutali su... Ose-
ćao sam da će ta žena od straha izdati... Ne-
što mi nije dalo da krenem napred, samo da
se vratim, da se vratim. Ah, France, zašto?
Zašto se nisam vratio?! — Bog zna...

Senke drveća postale su duge. U skloništu
su svi spavali. Stena je imala vodenu zavesu,
u skloništu je bilo vlažno i zima. Ali ipak to-
plije nego napolju na snegu... Iz dubine pe-
ćine odjekivali su tanki metalni zvuci. Klip-
klop-klip-klop. Na svaku škripu snega stiskao
sam čvrsto cev puške. Korak-dva i kuc-kuc, za-
tim ugovoreni znak: kuuc-kuc-kuc. Kurir! Sko-
čio sam u strahu i upio se očima u njegova
usta. Da, Franca su domobrani ujutru našli, ali
dok je bio živ, dvojicu je poslao u smrt. Na-
manjli su ga iz šupe žena i gazda, dodate, pre-
vićemo vam ranu, a onda napojenog ostavili
na milost i nemilost... imao je strašnu rupu
na čelu, metak mu je probio glavu. Žena se
bojala i zato je vikala, a šuma je prenela od-
jek...

Na groblje smo otišli tek posle nedelju
dana, uz jaku pucnjavu nosili smo venac na
Francetov grob. Prikucao sam ga na krst, na
onu ranu na čelu! Stajao je okačen na krstu
sve dok ga Italijani nisu pokidali...

U sobi je već davno nestalo senki, samo
je na Doretovom licu ostala tamna i tajanstve-
na senka. Žena se bojala, rekao je i izišao. Po-
šao je laganim korakom stazicom u šumu.
Sipila je kiša. Klizav put i magla smanjivali
su njegovu figuru i iz daljine mi je izgledao
drukčiji i ljudskiji. Ne onako tajanstven i pri-
vlačan... Znali smo oboje da ide na šumski
kladenac. Na partizansko groblje gde smreke
ćute a šuma i noć huče zajedno. Tamo će u
planinskoj samoći utoliti žed.

Noć je suviše brzo nestajala. Šapatom si
me uveo u senjak i pokrio me telom. A, znam.
Doretove ruke i ta bora na licu imali su isti
izraz kao tvoje lice kad me grliš i ponireš u
moj san. Imale su ukus šume, dah daleke ne-
pogode koja je grunula iz tvojih očiju.

Svi su te noći gledali u san: mi u sebe.

jan labat

JAHAČ IZ TURKMENIJE

Nije ni završio započetu rečenicu kad je
osetio da postaje deo gomile koja ga je nosila
kroz otvorenu kapiju između dugih polukruž-
nih redova klupa. (Pazite kud gazitel! Ovo je
moje mesto! Pogledajte šta vam piše na ulaz-
nici! Nemojte biti drski! Staćemo svi. Dobrih
ljudi puno stane...) Dobrih i rdavih bilo je
više nego što su želeli. Bilo je zagušljivo i
gadno smrdelo na znoj.

Šta sam tu zapravo tražio? Pogleda zate-
gnute bočne zidove šatre, guste redove gleda-
laca, okruglu arenu. Sad sam i ja postao deo
Milovog sveta, pomislio je. Sigurno mi se sme-
je... U areni su vršili poslednje pripreme.
Ipak ne smem Mila potcenjivati, dodade, on
zna šta hoće! Ali nije bio sasvim uveren u to.
I, najzad, šta ga se tiče njegov način života?
Vezuje nas samo slučaj! Samo običan slučaj!
Ugasiše svetlost. Izlaze artisti s menadžerom.
Ima ih puno. U rukama drže bukete cveća. Me-
nadžer nešto govori. — Demagogija — primeti
neko. Zatim artisti bacaju cveće, a muzika eks-
plozivno grunu nekakav marš.

Te večeri nisam imao nameru da dodem ovamo, počeo je nadovezivati misli na prethodni razgovor sa Milom. Vlada je čitao svoje stihove. Bili su slabi. Tako se ne pišu pesme, hteo je da kaže, ali dodade u sebi: šta ti o tome znaš? Nije mogao da se oslobodi osećanja maloga učenika koji je došao u grad i tu se oseća izgubljen kao pevac na tuđem bunjištu. Pored njega je sedela devojka u crnoj dekolitiranoj haljini. Znao je kao crnokosu Mariju sa prve godine, visokog čela i češnjivih očiju.

— Pesme su strašne — rekla je kao da je pročitala njegove misli. Pogled mu se uplete u njenu kosu koja joj je pokrivala ramena i čitavu polovinu lica, zatim skliznu na duge prste koji su nemirno ležali u krilu. Pogledala ga je očima u kojima je bilo nešto više od samog uvoda u konverzaciju.

Obična kokeša, reče sebi kao u odbranu, a znao je da to nije istina i da na drugoj obali ove večeri neko stoji u zasedi; neko koga ne poznaje, ali oseća da je tamo i da to nije dobro. Ponovo je pokušao da izgovori svoju misao, ali mu je nešto smetalo i zato samo reče: Ja sam od Vlade više očekivao. Bilo mu je milo što je uspeo da izbegne sud. Video je u tome nekakvu pobjedu ili olakšanje, kao kad se oslobodimo pogleda u provaliju. Ali je u tome pogledu bilo ipak nečega đavolski privlačnog.

— Poezija je nešto veliko sa čim se ne mogu praviti kompromisi — reče, a oči joj dobiše boju neba iznad planina. Osećao je kako iz njih zrače ultraljubičasti zraci koji mogu da unište vid.

— Kao život je — rekao je, a njeno prisustvo mu je nametalo reči »kao ljubav«, koje je negde pročitao. Pa ipak, sav taj razgovor s Marijom činio mu se nestvaran. Šta je on znao o ljubavi? U doba kad je rastao nije bilo ljubavi. U današnje vreme najbolje je ne vezivati se ni za koga, čuo je od nekoga ko je život uzimao s praktične strane.

Marija je nastavila da govori kao da je htela da proдре kroz zidove njegove usamljenosti, da razbije tu ljušturu iz koje je on oprezno promolio glavu.

Sad je Marija čitala svoje pesme. To mu je izgledalo kao pogled kroz maglu. Šušti, šušti, a zrna nema, padoše mu na pamet profesorne reči. Gledao je Mariju. Onda mu dođe na um magla, koja se pružala nad rekom, kroz koju su išli u januaru. Maticom je plovio led, a granate su pucale kao dečiji baloni. »U umiranjju mora svako biti sam«, napisao je pesnik koji je imao dvadeset i četiri godine. On je imao sedamnaest, a poznavanje života ličilo je na plavokosu Elen koja ga je volela, s kojom je seo u čamac, a kad su se prevezli na drugu obalu, više je nije bilo.

— Pričaj mi nešto o sebi — rekla je Marija dok su zajedno išli ulicom. Glas joj je bio dubok i mek kao sumrak aprilske večeri.

To mu je izgledalo dosadno. Podsećalo ga je na neprijatan momenat kad je prilikom upisa pisao biografiju. Šta je bilo zanimljivo u mome životu o čemu bi vredelo govoriti?

Išli su jedno pored drugog Trgom Republike koji je bio pust i nisu se osvrćali na saobraćajne propise. To je bilo pomalo iz revolta prema konvencionalnosti. »Mogu ti dati da pročitaš kopiju biografije«. Shvatila je to kao neukusnu šalu. Onda su čuteći išli ulicama po kojima se svetlost od lampi razlivala kao retka žučkasta bara i on uvide da, u stvari, nikad nije razmišljao o svojoj prošlosti. Prošlost

nije postojala. Postojala je samo sadašnjost. A budućnost (?). Postojala je tamna beogradska noć, postojala je Marija koja je kroz nju plovila sa zastavom života.

Na areni se smenilo nekoliko tačaka. Sad se visoko nad gledalištem dizao viseći trapez. »Pašćel«, u grobnoj tišini viknu neko histeričnim glasom. Igračica se prebaćivala u vazduhu, a gledaoce je podilazila jeza.

— Vezana je, — reče Milo i razbi čaroliju trenutka na granici života i smrti. Ostao je samo banalan krug iz koga samo što su otišli psi, a sad će, po programu, doći klovn. Sve na kraju postaje banalno, mislio je pri tom na Milovu verziju života. Milo neće nikad postati doktor, govorio je u sebi, i nikad se zbog toga neće brinuti. Niti će se ko usuditi da mu to prebacuje.

Trapez se klatio iznad gledališta, a on je sedeo naslonjen na Mila i osećao se kao da je sam. Pri tom je mislio kako je napolju toplo junska noć i kako će Milo sigurno otići s visokom blondinkom sa kojom se ovde upoznao. Nekoliko puta pogleda njen profil na kome su se jako isticale jagodične kosti.

— Klovn je sila — reče Milo. Blondinka se hvatala za stomak i otvorila usta do ušiju. Gledaoci su tapšali. Malograđani!, hteo je da vikne. Gledaoci su se smejali, a on je osećao kako nestaje iz kružnog prostora ogradenog šatrovi i dolazi na ulicu, u kovčac vremena koje nemilosrdno potapa dane.

Zatim se oberučke uhvati za jedno jutro kada devojku više nije zvao Marija već Manja i kad su oboje davno prestali rešavati tajnu aprilske večeri.

— Misliš li to ozbiljno? — reče češljajuć kosu.

— Šta?

— Onaj krčag što se od mraza raspao.

— Tvoje reči najbolje svedoče o tome — reče s prizvukom ironije.

— Ja bar kažem šta mislim.

— Ja već odavno nemam šta da ti kažem.

— Nisi nikada ni imao.

Pogledao je u lice i opazio u njenom pogledu nepoznate prostore i ponovo zaključio da se, u stvari, ne poznaju. Žive već tri godine zajedno u ovoj maloj sobi, a jedva da se poznaju bolje nego s onim domarom što svako jutro prosića đubre ispred njihovog prozora. Laf je Mile, tako su ga zvali. Nekad je bio mašinovoda i još i danas mu u ušima zuji tutnjava »simplon-ekspresa«. Pričao mi je o tome, a ja sam ga shvatio, jer nije lako biti domar kad se jednom čovek sjedini s bizarnošću vatrenog konja. Zašto mi je baš on pao na pamet? Mogao sam naći poređenje sa mlekaricom. Do đavola i mlekarica! Mlekarica, to je monotonija života. Milo je nešto drugo. Milo je zauzdao vatrenog paripa i pao s njega. »Vatreni konj ne podnosi miris alkohola«, rekao mu je neko u kancelariji, jer kad čoveka otpuste iz službe, moraju mu nešto reći.

Pogleda kroz prozor i vide da su kante već prazne. Čudio se kako ovoga puta nije čuo tandrkanje plehanih kanti.

— Treba li da ti to ponovo objasnim? — reče Manji posle nekog vremena.

— Ne.

— Onda je razgovor završen.

Obuče kaput i naglo zatvori sa sobom vrata. Onda u hodniku priteže pojas i poče da silazi zavojitim stepenicama noseći u mislima izraz Manjinog lica. Slika je polako bleдела, prestajala da bude stvarna dok je nije izbri-

sala struja svežeg vazduha. Išao je dugom ulicom duž koje se pružao par čeličnih šina kao otelotvorena geometrijska teorema. Tramvaj je baš otišao. Tramvaji su mu uvek odlazili ispred nosa.

Na prvom uglu kupi novine, ali i ne zaviri u njih. Onda pređe raskrsnicu i na drugoj strani kupi cigare. Tada je već bio u ulici koja je bučala od saobraćaja i njegova se ličnost polako gubila u opštoj žurbi. Voleo je taj gradski metež: karavani vozila ispred semafora, gomile ljudi koji žure, dovikuju se, gledaju desno-levo...

Mislio je na Manju koja je spremala diplomski rad. Kroz mesec dana će braniti, reče u sebi. Neka brani! Zar da zbog toga sebi zagorča jutro?

Jutro je bilo oblačno, ali njemu nije smetalo da ga punim plućima upija u sebe kao polet koji je u njemu rastao posle svake nove raskrsnice. U vazduhu je osećao odjužavanje iako termometar na prozoru apoteke nije to pokazivao. Ali on je naslućivao da je zima prošla, i tome osećaju nije mogao doleteti. Šta zna Manja o lepoti takvoga jutra?, reče sebi. Tu pomaže matematika. Izgleda da je u tome suština našeg nesporazuma. Da, sad znam! Ne slazemo se u oceni određenoga jutra kad raste čežnja u zenicama neba... i pucaju zaleđeni krčazi. Naš će se sad razbiti. Strašan je to zvuk kad padaju crepovi: tada možeš izgubiti život ili izdati sebe.

Koraćao je ulicom i mislio kako je nešto pretvorilo Manjino srce u kamen koji se nikad neće rastopiti. Dosad je to samo naslućivao, a sad je u to bio uveren. Samo nije znao da li su to bile godine koje su im stale na put ili je taj put već unapred bio prepečen.

Neću otići na ispit, reče, Manja je bila u pravu. Ona je uvek u pravu.

Zatim pređe još jednu ulicu i, umesto da skrene desno, uđe u kafanu na uglu. Kafana je bila skoro prazna. Za stolom su sedela samo dva mladića, bio je uveren da su šoferi.

— Jednu šljivovicu — reče kelneru, a kad mu je ovaj donese, ispi je nadušak i reče: »Donesite još jednu«. Pri tom pomisli: još ću postati pijanica. Manja me ne razume, pomisli. U stvari, da shvatimo čoveka, potrebno je da ga poznamo. A mi ne poznamo jedno drugo.

Tada primeti da je ovo drugi put kako mu danas dolazi na um ista konstatacija. I ponovo pomisli na Manju koja sad vredno uči i zna šta hoće, dok on ovde sedi razapet na muke između ludih geometrijskih linija i nečega što je isto tako nestvarno i što se može izraziti simbolikom prekipele večeri, mada to niko ne razume. Najzad, zašto je potrebno da čoveka shvate?

Sedeo je u kafani gde su dva šofera pričala zanimljive viceve i čitala sportske vesti (**Zvezda** je glupo izgubila dva boda u jesenjem kolu i sad zbog toga mora napretnuti svu snagu. Peru to nervira. I kelnera.) Popi još jednu rakiju, a onda iz torbe izvadi rukopis i pažljivo ga pročita još jednom. Bio je zadovoljan, samo što je popravio nekoliko pravopisnih grešaka. Zatim plati i uputi se u redakciju.

To je bilo pre tri meseca. Sada je sedeo s Milom u cirkusu, pa iako je zbog toga sam sebe ismevao, nije mogao shvatiti zašto se Manja ne može pomiriti s tim što je napustio arhitekturu.

Na areni su se smenjivali tigrovi, igračice na konopcu, a sad su nastupali jahači. Po-

smatrao je s interesovanjem, jer je voleo konje, a ova luda trka u kojoj je jahač doneo u očima parče plavoga neba. Nije ništa znao o toj zemlji. Nije ništa znao o jahaču koga je vihor života istrkao iz rodnog kraja.

Konji su trčali ludim kasom, podignuta prašina se dizala nad nepreglednom stepom, daleko iza Kaspijskog mora... Zatim se zapalile sijalice i program je bio završen.

Bila je noć sa praznim ulicama i ukočenim konturama kuća. Išao je zatvoren u njihove ćeljusti i ponovo se osećao izgubljen u ovome gradu.

Lepo telo ima Milova blondinka, pomisli kad se rastajao s njima. Ono o Manji nije trebalo da mi kaže. Ne treba niko da mi posreduje. Zatim dugo nije ništa mislio, samo je lutao kroz usamljenost seljaka u gradu. Ubrzo se seti prazne sobe koja ga je čekala. Manja će se vratiti, govorio je uverljivo, to je sigurno. Zatim pređe nekoliko raskrsnica gde nije bilo saobraćaja. Bilo mu je milo što neće morati da produžava put. U čemu je, dakle, problem, razmišljao je dalje kad se počeo spuštati strmom ulicom i sreo nekoliko putnika koji su prispeli vozom. Odgovor nije nalazio. Iskrivala su samo nova pitanja. Svako pitanje izazivalo je novo pitanje. I dok je tako koračao, pojavljivale su se slike iz njegovog sopstvenog života: video je u njima sukobe koje nije nikad pokušao da reši, video je krajeve koje nikad nije pokušao da savlada.

Sve se to iskomplikovalo, reče u sebi i vide dalje nego što je u prvom trenutku mogao da pomisli i skoro se uplaši odluke koja mu se ponudi. Uskoro se uveri da manje poznaje sebe nego samoću koju mu je pružala ova ulica u noćnim satima.

— Šta tražiš ovdje? — ču svoj glas kao prigušeni odjek.

— Kopam zlato.

—?

— A šta će ti zlato?

— O tome nisam razmišljao.

Zatim se pred njim pojavi još jedan problem. Neću danas da mislim na probleme, reče odlučno i pomisli kako je bilo glupo što je išao u cirkus. Tad je već prešao poslednju raskrsnicu. Ovaj komad ulice je mrzeo.

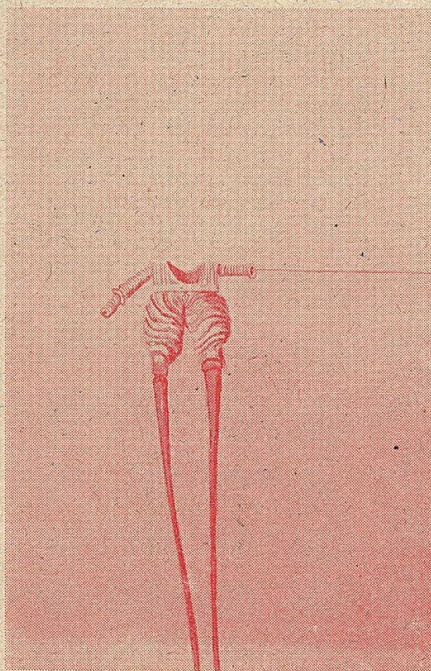
Manja će se vratiti, reče u sebi, kao da je zaboravio da je to već jednom izgovorio. Zatim je mislio kako će morati da preradi čitav odeljak knjige. Naposletku se seti novca koji nije imao, ispita koji nije polagao.

Bio sam zaista glup što sam otišao u cirkus, naglasi ne znajući zašto. Zatim, kad se već približio kući, padne mu na pamet, kao bez veze: ne seci nikad koren drveta, osušice sel, i oseti da to ipak nešto znači. Ali nije ni u tome bila svaka suština problema. To je bio samo rezultat. Problem je bio jahač iz Turkmenije, istrgnut iz rodne grude i bačen među dva pola.

To je to, reče i otvori vrata sobe u kojoj ga nije niko čekao.

juraj tušnjak

IZVIDNICI

Ona mahovina između smrče i niske kleke, ona mahovina mekša sto puta od najmekšeg jastuka koji se može zamisliti, ona mahovina desno preko zmijuljavog potočića...

»Preko zmijuljavog potočića«... kakvo obično i banalno poredenje... Nekada je profesor Kovač govorio, »izbegavajte ono što vam u trenutku izgleda lepo i novo. To je jevtino, a ubrzo ćete i vi sami uvideti i zaključiti da je potrebno izraziti se direktno... ostavite potoke da zmijuljavu, ostavite lišće neka šumi... ostavite talasice neka žubore«...

Ali, dodavola, Jole u ovo pospano i nedospavano jutro nije bio u stanju ništa drugo da smisli... Mahovina i ponegde sitna trava na kojoj bi se spavalo... spavalo... spavalo...

Da nema kad spavati... da za san nije preostalo vremena...

Ali mahovina, mahovina! Kakva meka mahovina...

— Dragane, zašto je mahovina meka?

Dragan čuti. Zaista, kako ove duge noge uvuče u stremen, a onda ih tako priljepe za konja? Izvidnik upravo mora da je takav: da sraste s konjem, zajedno da živi, sraste s okolnom, postane obična kleka, i u mnoštvu tako obična, sasvim slična svim klekama, da je niko ne bi primetio; izvidnik mora biti visoka jela, mora se neprimetno uzdići u visinu, videti sve a njega niko... Dragan ne odgovara. Gleda pred sebe, steže u ruci uzdu i izjednačava se s konjskim hodom. Ne zna se da li to korača konj ili Dragan, konj ili Dragan...

— Zašto je mahovina meka, pitam te! Pitanje treba naglasiti, reći ga izazovnije, neka se bar ta jednoličnost probudi...

— Meka je, pa meka je... Pa šta s tim? — mrmlija Dragan. A Jole misli da to Dragan njemu i ne govori već smrči, gustoj i podmukloj, izdajničkoj i nežnoj... Juče su iz takve pucali...

— Mahovina je meka kao kosa...

»Kao kosa, očesljana, kudrava kosa... I Ana je imala takvu kosu. Pa i onda je postavio glupo pitanje: »Zašto imaš tako meku kosu?« I Ana je odgovorila kao za sebe: »No, takvu imam, pa šta s tim?« A mahovina miriše, sigurno odiše svežinom, miriše na šuštav uštirkan jastuk, miriše na vetar i na umorne ponoćne sate... Kroz prozor i zavese, retke i čipkane, uštirpane, gleda mesec, neka gleda, to je njegov posao, neka gleda do jutra... spavati, spavati, spavati...»

— Pazi! Jole, pazi! Zaboga, ne spavaj!

Ne, to nije Ana. To je Pavle. To je njegov glas mek kao mahovina, podseća na nešto meko, toplo...

A kad su očni kapci tako teški, šta da radiš? Da ih podupreš šibicama, ili da izrežeš za njih rupe kakve smo nekad izrezivali na tikvi. Posle bismo u tikvu stavili sveću, upalili je i plašili devojčice u Dugoj ulici...

— Pa kažem ti, ne spavaj! Ne spavaj! Nismo kod kuće!

Pa zar i Pavle može da ima tako grub glas? Ako! Sigurno da je u pravu. Najstariji je, ne po zvanju, jer među izvidnicima niko ne sme imati nikakav čin.

Izvidnica, grupa od tri člana, to nisu tri čoveka, Dragan, Pavle i on, Jole, i tri konja, oni su jedno, jedno zvono u kome kuca jedno srce, jedan plod na više peteljki... Ako jednu podsečeš, osušice se. Zato se peteljka mora čuvati! Trostruki cvet mora ostati trostruk...

I tako, nalaziš se daleko napred i moraš ostati čitav. Jer — četu ne možeš dozvati, nikoga ne možeš dozvati — jednostavno padneš s konja, jednostavno prestaneš da znaš za ovu šumu, da vidiš ovu šumu, jednostavno prestaneš kao kraj užeta. Ništa, a na kraju svega si...

Nešto oko tri kilometra — čija je to teritorija? Desno potok — zaboga, ipak zmijulja! — za njim mahovina, a onda smrče i kleka. Samo bi trebalo preći asfaltiran put, popeti se s ove strane ispod šipražja i drveća. Po asfaltu bi potkovicе zatrupkale, brzo bi se išlo napred. Ali se odjek u tišini daleko čuje. Tišina ima uši, velike, slonovske, ne uši, već prijemnike... Jer svaki korak je izdajnik i svako drvo neprijatelj. Ima visoku krunu, ima pušku, ima oko, ima oroz... Opaliće.

— Ta, kažem ti, ne spavaj!

Da li je to pucanj ili Pavlov glas? U stvari, to je svejedno...

— Ne spavam! Ne izdiri se na mene! Šta si mi ti? Mama ili andeo čuvar?!

— Pst! Pst, nisi sam!

To je već Draganov glas... I Draganov glas može biti mek. Sad i njegov glas odjekuje kao grom, kao tutnjava.

— Sam, sam... Kad ću već jednom biti sam!? Bez vas, na miru, na mahovini, sam i bez toga »pst!«

»To se, valjda, ja derem... Ni Dragan, ni Pavle nemaju takav glas... Svejedno, neka se čuje i moj glas u ovoj tišini; lako je Nemcima, povlače se lepo, mogu da pričaju, mogu bar da urlaju, mogu da besne, bijaju, stre-

ljaju, zovu u pomoć boga, jauču mein Gott!, dozivaju majku kad ga pogodiš ili zadaviš... A ti, Jole, ti čuti, razgovaraj pogledima s drugovima, treba čitave rečenice da iskažeš drugovima izviđačima malim prstom koji je slobodan od uzde, ta, elita smo, razvjotka, zar ne?... Neka se derem, deraću se, to je moje pravo, moje ljudsko i opštjeljudsko pravo — da kažem reči! Bože moj, da, možda, sve ne zavisi od toga šta ću reći? Važno je govoriti, govoriti bilo šta, govoriti... govoriti.»

— Za nama će poći hiljade... Mi otvaramo put. To je sad najvažniji, najveći zadatak. Moramo ga besprekorno ispuniti. Razumeš li, besprekorno!?

Dragane ili Pavle, lepe su to reči. I istinite, tačne, uverljive, koje će sada i, možda, još dve-tri nedelje važiti. U pravu si, ti, Pavle ili Dragane... Dobro vas je naučio komesar... O, vrlo dobro. Kao na političkom kursu! A da znate, da znate, toga komesara ja...

— Toga komesara sam ja, kad je bio ovakav, svakoga dana izlupao. Lepo po turu. Da zapamti da sam ja gospodar ulice i da će on loptu dati onome kome mora, i da uveče zna šta ga čeka. Dakle, to je taj vaš komesar!

Dragan i Pavle se pogledaše. Da je Jole video kako su se pogledali, postideo bi se ili bi se još više naljutio.

— Da se odmorimo! — predloži Pavle i zategnu uzde. Konj se zaustavi. Zastadoše sva tri konja. Naučena, iskusna, razvjotka...

Dragan polako izvlači nogu iz stremena, polako da ne možeš dočekati... Pavle skoči, brzo a ipak meko, ne ču se ni šum. Tako treba...

— Sedi, Jole, sedi...

— Hoćemo li da se odmorimo? — ču Jole svoj glas.

— Petnaest minuta. Biće dosta.

— Dobro... dobro... dobro...

... a mahovina je meka, Ana, tako meka... kao greh, kao prestup... kao svaki drugi i kao svaki prestup... kao sećanje na kosu koja je sad neverna, da, neverna i slatka, kao ti, Ana, neverna i slatka... ako, ako, ako...

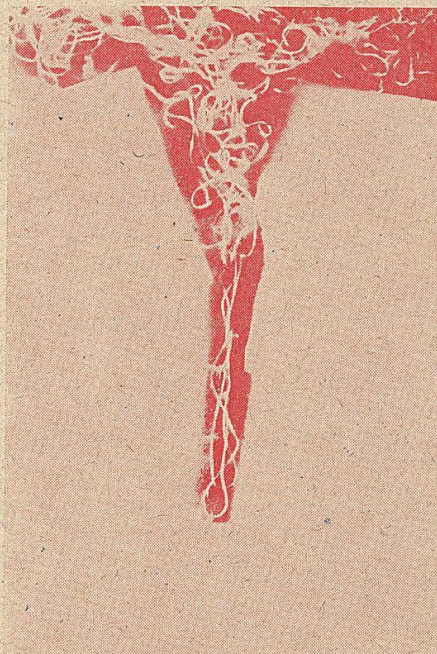
— Idem malo napred, sto-dvesta metara. Ti me štiti — reče Dragan i pope se na konja. Začas se izgubi u šipražju, držeći se stalno u blizini asfaltnog puta na kome su se, za ove letnje žege, još uvek videli tragovi tenkovskih gusenica.

Pavle je klimnuo glavom i pogledao Joleta.

Jole je spavao. Tako mlad, skoro dečak, pre pola godine se prvi put obrijao. On sanja. Sigurno sanja nešto lepo... Bože, zar i za to još ima vremena? On, Pavle, stariji izviđač, desna razvjotka, ni ne pomišlja na tako što. Kod kuće je ostavio staru majku i malu sestru, otac bog zna gde je, ali da sanja — ne, još nikad nije ništa sanjao. Bar ne za ove dve i po godine kako je u ratu, a šesnaest meseci kako je vođa izvidnice... Sanja nešto lepo. Šta on zna? Tako mlad, sedamnaestogodišnjak. Sigurno nepoljubljen i nepomilovan devojčkom rukom... Već dva meseca gone neprijatelja. Stalno su mu bukvalno za petama. Ako glasnije vikneš, sigurno će ti se odazvati. Još topli fišeci često leže na zemlji, u rovovima sveža crna zemlja koju još sunce nije osušilo i koja nije pobelela, ni mrtvi se nisu ohladili... Najpre njih trojica; možda druga trojica, kasom i nečujno napred, naći trag, uhvideti, istražiti, utvrditi, nacrtati, zapisati, uhvatiti živoga bar jednoga, malo pridaviti, odneti kasom nazad, drugovi, situacija je ovakva i ovakva, mina

nema, šuma je prohodna, asfaltni put opasan, potok plitak, s desne strane asfaltnog puta obratiti pažnju — tri i po kilometra napred na višini od dvadeset metara na padini bunker, izgleda napušten, ali pazite, može mu se prići po nepokošenoj pšenici, evo vam ovog živog, izvinite, samo četar, ne, nišmo gladni, samo bismo malo spavali...

Pavle, napred, ovde ćete malo spavati, neka se i konji odmore, a onda kasom za nama. Naređenjel! Jole, ti si najmlađi, leži ovde, odspavaj... Svejedno, mi smo uz štab, ovde smo sigurni, možeš da spavaš do mile volje. Sad

ti neću ništa reći... Samo te molim, kad spavaš, zataknij titovku za pojas, pored bombe, kad spavaš sa titovkom na glavi izgleda mi kao skrnavljenje... zatim ćeš se umiti, onda... da, druže politički, zadatak je izvršen, raportirali smo, da, sve je u redu, naši već napadaju, čujete rafal? Zašto samo jedan? Biće ih puno!

A Jole spava, tako je brzo zaspao. Spava kao dete. Pavle stoji nad njim i razmišlja, ali ipak ne skida oči s Dragana koji se pojavljuje ovde-onda između žbunja. Neka Jole još spava, Dragan će se uskoro vratiti.

Usamljeni pucanj prekide tišinu. Za njim još nekoliko pucnjeva. Dragan brzo okrete konja i otkasa natrag. Jasno je da je naišao na neku grupu Nemaca. Valjda su zaostali ili su ranjeni i sad žele da prodaju svoju kožu što skuplje. A ni ostali nisu mogli biti daleko.

Rafal. Mitraljez ili automat.

Pavle u trenu skoči na konja. A i Jole je već bio na nogama. Začas ga prošla dremljivost.

Opet je to onaj Jole, hrabri izviđač, vojnik. Dragan dojuri.

— Vraćajmo se, otišli smo daleko!

Konji se teško probijaju kroz šiprag. Granje grebe lice, teško zaklanjaš oči.

— Dole, Asfaltnim putem! — viknu Pavle i poče da uzmiče.

Samo brzo, što brže doći do svojih, podneti raport i ponovo napadati, napadati ne prestano, do kraja, do granice, a ako treba i dalje.

— Jole, idi za Draganom, ja ću poslednji!
— A zašto da ti uvek podmećeš svoja leđa? Nisam mali da me uvek štite! — protestuje Jole.

— Čuti, ja sam stariji!

— Kako si to stariji?

— Ako hoćeš, slušaj!

Jole posluša i njih trojica se brzo vraćaju sa izvršenog zadatka. Dragan napred, Jole odmah za njim, a oko dvadeset koraka za njima Pavle. Najiskusniji i upravo zato s najvišim činom. Kod izviđača je takvo pravilo: pametan predlog, bilo čiji, mora se poštovati. Inače ne može.

A onda se to dogodilo: ne, nije bilo nikakve sumnje, bila je to ručna granata. Ručna granata na asfaltnom putu.

Jole se osvrte. Pavlov konj se sjurio u potok pored puta, a Pavle je nekako nakrivo seдео u sedlu.

I Dragan se osvrnuo i začas se obojica nadoše u žbunju.

Čekali su.

Iskusili su takve slučajeve. Sačeka te, opali ili baci granatu, a onda čeka. Sakriven je, ali tebe vidi... Zato dobro otvaraj oči...

Ali je sada bila tišina. Potpuna i strašna tišina. Ni Pavle nije zvao. Znači li da je to nešto drugo?

Dragan mahnu rukom. Obojica skočiše s konja.

— Hajde! Brzo! Ko zna šta je to bilo...

— Možda je mina... — primeti Dragan, ali nikako nije umeo sebi da objasni ovu tišinu... Ovakvu tišinu...

Pavle je ležao ispod konja koji je izdisao. Iz otvorene čeljusti beleli su se krupni konjski zubi, a krv je curkom tekla. Na trbuhu rupa, crveni se meso i plave creva. Na Pavlovim očima staklasta mutna koprena.

— Šta se to desilo, Pavle? — pita Dragan.

— Ni sam... ne znam... — zastenja Pavle.

— Šta? Šta to?! — postavlja besmisleno pitanje Dragan samom sebi i svoj trojici.

— Ne znam... ne znam... — kaže Pavle.

— Da nije bomba?

To je ponovo rekao Dragan, ali Pavle više nije stigao da odgovori. Prosto nije stigao.

Zatim su čutali. A tišina je bila još rečitija i veća.

— Pomozi, prebacićemo ga preko moга konja, jači je.

Jole posluša. Prebacili su Pavla preko konja, a Dragan sleže ramenima.

— Pa, hajdemo. Konja ću povesti.

Daleko pred sobom videli su prvu stražu, svoju. Vraćali su se polako, zašto da žure...

— Šta je to bilo? — ponovo zapita Jole.

— Eh, šta, mislim granata. Nekakva svinja nas je sačekala i...

»Granata«, pomisli Jole i mehanički priteže remen na kome su visile tri ručne granate.

Bile su samo dve i kajisić na kome je malopre visila treća.

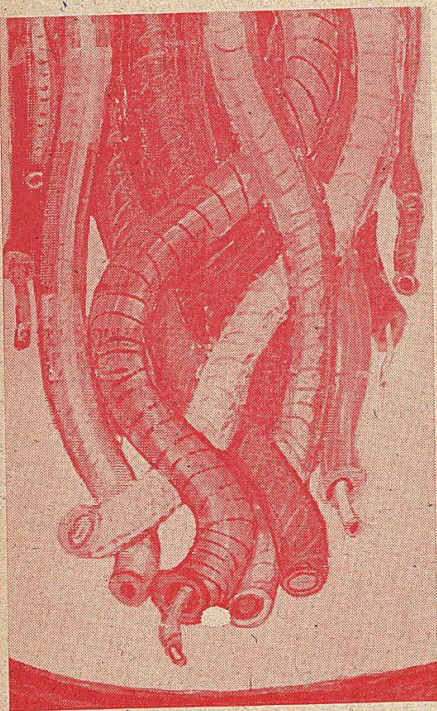
Jole poblede. Znači, tako je poginuo Pavle. Rekao je jednostavno »ne znam«, a »ne znam« trebalo je da bude objašnjenje... Ali, ako je? Ta...

Jole vrišnu. Strašno kriknu, riknu.

— Šta ti je — zapita Dragan.

A Jole je tako vriškao, psovao, plakao... i u ustima osećao odvratn, gorki ukus neke otrovne trave.

SEDMORO DECE

Moj salaš je udaljen od našeg sela oko pet kilometara, a isto toliko i od susednog. Ljudi se često zaustave kod mene kad idu iz jednog sela u drugo. Zajedno popušimo, popričamo, pokažem im konje, zajedno pogadamo koliko bi koštali kada bih njih prodavao, a onda se oprostimo. Ranije je to bilo češće, sada svaki kao da žuri, bilo da odlazi ili se vraća. A ja koliko puta izvedem nedeljom i kravu na uvratine, ne zato što nema šta da jede, već da se malo prode ona, a i ja s njom, da bih video ovog-onog poznatog, viknuo ga, zapitao kud žuri, da li ga zdravlje služi, kako je ovaj ili onaj i da nije taj i taj poznanik umro. Nerado dugo ispitujem, jer znam da čovek sigurno nekuda žuri. Ali kad je nailazio moj ispisnik, onda bismo razvezli razgovor dug kao nedelja i lep kao polje.

U početku sam češće išao u selo, leti manje, bilo je poslova, ali zimi — kad god mi se prohtelo. Još ujutru, dok je zemlja smrznuta, koračalo se lakše, natrag se nisam žurio, imao sam vremena. Moja stara bi namirila stoku kao da sam ja bio kod kuće. Voleo sam da popijem, volim i danas, ostalo mi je to još iz mladosti, ta, rodio sam se na salašu. Moja stara se nije nikada zbog toga ljutila. Razumela me je. Imala je čime da se pozabavi, ta, imali smo sedmoro dece, jedno drugom do uveća, štalu punu stoke, dvorište svinja i živine. Kad sam se tako vraćao podnapit, ali ne mnogo, dok sam stizao na salaš, vetar je iz mene isterao alkohol. Nalazio sam je uz petrolejku, čitala je nešto ili krpila dečiju odeću. Pogledala bi me umornim očima, a ja sam tada u sebi obećavao da se više nikad neću tako kasno vratiti. Iduće nedelje sve se to ponovilo.

Sada smo sami, deca su odrasla, razletela se kao vrapci iz gnezda. Moja žena je bolešljiva, bojim se da je ostavim samu. Istina, nekada se zabavim, ali mi je kući na salaš mnogo teže peške, noge me ne slušaju. Kad sam s konjima kao sad, nemam čega da se bojim, oni znaju put...

— Samo kad bi moja stara bila zdrava — pomisli glasno.

Kelner nam donese čaše. Hteo sam da platim, ali me on uhvati za ruku, pogleda strogo i isto tako strogo reče: »To ne!«

Neko vreme smo ćutali. Bilo mi je neprijatno. Hteo sam nekako da završim razgovor, ali nisam znao kako. U jednom uglu dva mladića igrali su karte, u drugom su četvorica govorili nešto o kooperaciji. U sredini je bio bilijar sa zelenom presvlakom i delovao nekako svečano. Napolju pod dudom stajali su konji upregnuti u kočije. Bili su mirni i dre-muckali.

Brzo sam izvadio cigare i ponudio ga.

— Hvala, te su slabe. — Izvadio je lepu žutu tabakeru i počeo da zavija cigaru. Prime-tio sam da su na njoj urezane konjske glave.

— Dar od sina Paljka, — rekao je uz-gred, pritisnuo je prstima da je puklo i gurnuo je pred mene.

Nisam mogao sit da se nagledam njene lepote.

— Poznaješ li moga sina Paljka? — zapitao me je i izvadio šibice iz drugog džepa.

— Ne poznajem.

— Ne možeš ga ni znati, on je već u vojsci, čekaj, da, ima dvanaest godina. Dobro mu je, oficir je. Svakog leta dođe da nas vidi i, veruj mi, pomogne. Prošlog leta pokosili smo dva jutra deteline kao od šale. Ne može da zaboravi njive, one su u njemu, u njegovim rukama. Tada mi je i ostavio ovu tabakeru. Ima sina, slatko dete, mene i staru umeo je da nasmeje da nam suze poteku. Trči po dvorištu kao čigra, stalno nešto zapitkuje, sve hoće da zna. Ja to nisam znao, imao sam ih sedmoro, umem s decom, ali je ovo nešto drugo.

— Šta je ovo? — pita me.

— Biserka — kažem.

— A ovo?

— Čurka — odgovaram.

Malo počuti, gleda ovamo-onamo po dvorištu a onda pita: »Zašto ovde nema više kuća?«

— Gde?

— Pa ovde...

Ne znam šta da mu odgovorim. Najzad se prisetim i počnem da objašnjavam.

»Moj Vlatko«, kažem mu, »ovo je salaš, ovo nije selo ili grad, ovo je salaš, a na salašu je ovde zgrada, onde zgrada, a unaokolo polja.«

Gleda me, siromah, vidim da mu to ne ulazi u glavu.

— Deda, a zašto je pas vezan?

— Pa, sine, da te ne ugrize, on te ne poznaje, zato sam morao da ga zavežem.

Ona se uspenetra na svinjac, gleda svinje i, vidim, opet mu nešto ne ide u glavu.

— Zašto svinje imaju one dve rupe? — raširi dva prsta i trudi se da mi objasni koje su to dve rupe.

— One na njušci? — pitam ga.

— A šta je to njuška?

I tako u nedogled, sve dok ga majka ne pozove. Ona je dobra, sve hoće da radi, za nju nije ništa da uzme muzlicu i pomuze krave. Jedino što ne govori kao mi, ali to nije ništa, možemo se sporazumeti.

— Pa, da popijemo — odjednom reče, a meni bi žao što je prestao da priča i što sam hteo da završim naš razgovor. Zainteresovao me.

Spusti čašu i ponovo uze tabakeru.

— Ne znaš moga Martina?

— Ne znam ni njega — kažem.

— I Martin je stariji od tebe. Namučio se, siromah, ali mu je sad dobro, ljudi ga vole, on ti je takav, zna kako treba s ljudima, uvek je bio takav, porazgovara sa svakim, takav i treba da je čovek. On je agronom. Malo je daleko od nas, ali dođe uvek kad ima vremena ili, ako putuje u grad, sidi na stanici u selu i peške dođe na salaš: da vidi kako smo, da li smo zdravi. Njemu to nije teško.

— Znaš kako se namučio. Bilo mi ga je žao, ali nisam znao šta ću, grdio sam i boga, i staru, i državu. Išao je u školu baš posle rata, i to sa salaša u selo, i to svakoga božijeg dana, bila kiša ili žega, on je u školu morao. Odelo, cipele, nije imao, išao je u mojim vojničkim cokulama. Ne da nisam imao novaca i nisam mogao da mu kupim, već tada nije bilo, pa makar koliko da platiš. Čitav dan sam stajao u redu da bih mogao kupiti cipele i niko nije birao, kakve su, da su, samo daj.

Koliko puta sam mu govorio, nemoj da ideš vidiš kakvo je nevreme, još će te negde zavejati; ali on nije hteo, mora, šta sam mogao da radim, bojao sam se da ga pustim samoga, morao sam s njim nekad pešice, a nekad sam i konje mučio.

Šta je želeo, postigao je. Da kažem istinu, kad dođe, nas dvojica se uvek posvađamo. On mi ne da mira s ovim novotarijama, priča mi kako je u naprednim državama, a ja ti to ne volim, pa još kad me stane učiti kako da obrađujem zemlju, ja koji sam se na salašu rodio! Pa i tvrdoglav je, ne popušta, ali se ne naljuti.

Malo se zamisli pa uze čašu.

— Ne sviđa mi se što se ne ženi, njegovi drugovi se već davno poženili i mlada mu se braća poženila i sestre se poudale, a on nije.
— Sredi život, oženi se — govorim mu.
— I to će biti — odgovori uz osmeh i na tom ostane.

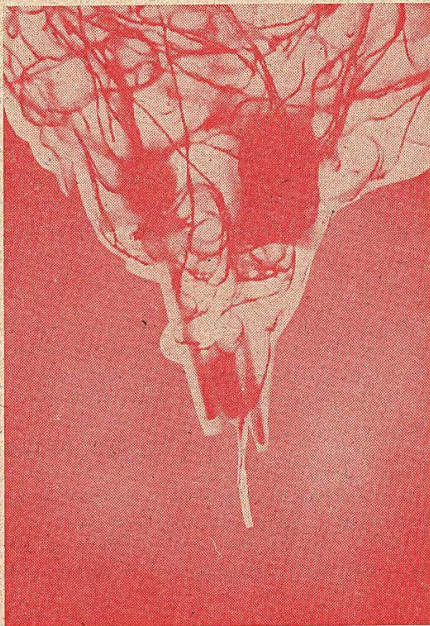
Kad je poslednji put bio, baš sam orao, vidim izdaleka ide moj Martin, kaput mu leti kao krila leptira. Veruj mi, osećam se mladi, radost mi srce obuzme kad ga vidim kako se pojavljuje na brežuljku, a onda silazi, skinje šešir i maše njime izdaleka. Ja zastanem na pola njive, zapalim cigaru i čekam ga.

Moja stara već duže boluje, bole je noge. Onda je baš dobro steglo, samo je, sirota, sedela na suncu i gledala piliće. Sigurno ga je spazila, ali nije mogla da mu pode u susret. Prišao mi je, visok kao hrast, i stegli smo jedan drugom ruku.

— Došao sam samo na kratko — kaže mi — u podne imam voz za grad.

Gleda u sat, meni je žao, ali neću to da pokažem, znam da mora da žuri. Tako bih rado s njim porazgovarao, proterivao se...

Zagaži u brazdu, vidim, očima meri njenu dubinu. Mislim, sad će da počne.

— Gde je mama? — pita me iznenada.
— Na salašu, nije baš dobro — kažem, — bole je noge.

— Idem da je vidim.

— Idi, idi, Martine, doći ću i ja, samo da okrenem.

Poterao sam konje, a on otišao na salaš.

— Moram da žurim.

— Da, da, potvrđujem, a žao mi je. Žao, pa eto... Gledam sveže poranu zemlju i njen sjaj mi se čini nekako čudan, skoro ga i ne vidim, oči mi se kao magle. Davo ga odneo, nekada mi se to nije dešavalo.

— Oče.

Podignem oči, a bojim se da u njima ne spazi suze.

— Prodaj zemlju — kaže i ne gleda u mene, već nekud u brdo, a odatle u selo. Čini

mi se da i njega neka tuga mori. »Prodaj zemlju i salaš, pa kupi u selu kuću.«

Ja ćutim. Da mi je to rekao pre godinu dana, sigurno bi se posvadali, ali sad nemam snage, ćutim.

— Mama je bolesha, za nju više nije salaš. Ni za tebe nije, i ti si u godinama.

— Ne znam, Martine — tražim snage da odgovorim — šta bih ja u selu radio?

Slegne ramenima, stegnemo jedan drugom ruku, pogledi nam se susretnu i on odlazi. Nemam vremena da ga pitam šta je sa ženidbom. Dugo gledam za njim. Čini mi se kao da ga pratim do škole, onako malog s torbom o ramenu, u mojim velikim čizmama. Moj sin.

Poterao konje, a zemlja zašušti. Plug je, mirisnu, seče kao zrelo vino. Zanosit me. Vetrici pirkaju, a konji biju repovima švić, švić...

Martinove reči se sručuju na mene kao buboci koje sam dobijao od pokojne matere: Prodaj zemlju, salaš, konje. Potresaju me i uvlače se u mene, ne daju mi mira.

Mojih sedmoro dece. Sve sam podigao od ove zemlje, a svi su je ostavili. Sad hoće i mene da otrgnu od nje. Ne, Martine, ja sam kao trava, iščupaš li je iz zemlje, osušiće se, nestaće.

Začuta.

Pozvao sam kelnera. Ponovo nam je doneo vina.

— A moga Milana poznaješ?

— Ni njega ne znam — priznajem i uzimam čašu.

— On radi u gradu, u fabrici. Kao palir. U nedelju je bio kod nas. Kaže da ide u neku školu. Zašto mu to treba, ko to zna. Uvek je govorio da želi da bude mehaničar, bio je pristojan šegrt, postao je majstor, oženio se, a sad ide u školu. I ne misli ni na šta važnije, samo na školu. Pet je godina kako su se uzeli, a šta misliš, imaju li dece? Baš sad kad su u nedelju bili ja ih pitam oboje, — znaš, bili su autom, kupili ga i došli da se pohvale — kažem im: Šta vi mislite, decu moja, da živite bez dece?

Ništa, pogledali su jedno drugo, nasmejali se i pitali da li mi se sviđa auto?

— Sve je to lepo, decu, meni je milo, ali ja imam sedmoro odrasle dece, a unučadi gotovo i nemam.

— Biće i to — kaže mi snaha — samo da Milan završi školu.

Tako oni čekaju. Oboma je već trideset godina i još čekaju završetak školovanja. Nisu imali stañ, čekali su da ga dobiju. Onda televizor, auto i šta ti ja znam. Sad škola...

— Jednog dana ćete žaliti — kažem im, ali oni ne razumeju. Stara počne da govori o nečem drugom, siročica, misli da sam već pomalo dosadio deci takvim pitanjima, iako znam da i ona misli kao i ja.

Čudno je to, i ja sam želeo zemlju, konje, lepa kola, ali sve bi to bilo pusto da nije bilo dece.

Zuska je već deset godina udata, a imaju jedno dete, više neće ni imati. Moja Zuska je ovde u selu, njen muž je šef stanice.

Kažem da je poznajem.

— Evka je učiteljica, za vreme letnjeg raspusta dolazila je na salaš. Sad rede, udala se. Kad dođe, dođe, na dan-dva.

Marka radi u gradu, u trgovini.

— Ondreja bi morao znati, on je, valjda, tvoje godište, kad si ti rođen?

Kažem mu.

— Stariji je.

— Znam ga — kažem, a ne znam zašto ga varam.

— On je u susednom selu veterinar. Pa ti znaš.

— Znam — potvrđujem.

— On najčešće dolazi da nas vidi. Blizu je. Ima motocikl, lako dojuri. Ljuti se na mene što pijem, pridikuje mi. Šta mogu, uvek sam bio takav. Od mladosti na salašu, pa šta, bio sam momak, a mi salašari odvajkada smo mogli dobro da popijemo, i moj otac je bio takav, možda i ded, ko to zna. Čovek je na salašu godinama sam sa živinom, stokom, uvek na polju, pa prohte ti se, a to je, znaš, samo dok se čovek navikne, onda ide samo. Ja na salašu imam i šljivovicu, i dobro vino, pijem i tamo, ali mi je ovde slađe. Ne razume me i, uopšte, strog je i prema meni, kao da je on meni otac a ne ja njemu, takav je i prema svojoj deci, tera ih, sirotane, da uče, kao konje na rad. Moraju učiti da sviraju na violini, onda uče engleski, a u školi moraju da imaju odličan uspeh. Kad dođu kod nas, oni su kao zgranut. Retko kad im i dozvoli da dođu. Ako i dođu leti, bilo na dan ili dva, već im spremi po dve-tri knjige, moraju ih pročitati. I čitaju. Koliko puta im kažem: »Miriku, Ondriku, ostavite to, pogledajte gde je svrakinino gnezdo.« Oni pogledaju, oči im se sijaju. »Tata to neće znati«, hrabrim ih. Mislim, neka se deca malo izbesne, zato su i došli, znam da to kod kuće ne smeju da rade.

Znaš, volim ih. Volim... Neki put odem da ih vidim. Kad je zima, gotovo nemam šta da radim, baba im spakuje malo sira, komad maslaca, uzmem štap i podem, bojim se, šta li, ne umem ni sam da objasnim. Znaš, i njegova žena, moja snaha, tamo je profesorica, dobra duša, ne da bi nešto, nego, ne znam da li razumeš. Nikome ja i ne govorim da sam veterinarov otac, ne. Ni ne ostanem dugo kod njih. Tako odem, ponekad uđem i u krčmu, popijem jednu-dve, onda sam kuražniji, pa ih pitam: »Kako ste, decu moja, jeste li zdravi?« Dam im što je stara poslala i onda idem na trag. Oni me zadržavaju, naročito ako je Elenka kod kuće, moja snaha, ponudi me rakijom i crnom kafom, ali ja neću, idem. Obećam da ću opet doći i dodem. Uvek se nešto nađe što treba odneti.

A ako je Ondrej, moj sin, kod kuće, onda još brže odem, volim ga kao i ostale, verujem da i on mene voli ali se bojim da će mi reći: Opet si pio!

— Popio sam flašu-dve — odgovorim.
— Uvek si pijan i... sramotiš me —
možda bi rekao, a ja se bojim jer to ne bih
mogao podneti.

— Velim, možda bi mi rekao. — Uzeo je
čašu i pio. Ispod šesira pomaljalo se seda kosa,
a iz dugih rukava virile poduže ruke s jakim,
velikim šakama.

Ispred krčme stajali su upregnuti konji i
čekali da odvezu svoga gospodara na salaš, na
zemlju koja ga čeka, velika, crna, mirisna.
Otići će svojoj drugarici kao toliko puta pre,
kao toliko puta posle...

— Samo da je moja stara zdrava — reče
zamišljeno tražeći po džepovima tabakeru.

Ne znam zašto, ali sam odmah poželeo
da vidim tu ženu. U sebi sam govorio, pose-
tiću ih, sigurno ću ih posetiti kad me bude
naveo put pored njegovog salaša.

— Znaš, nekad su kod naš bile zabljačke,
velike zabijačke. To ti je bio pravi porodični
praznik. Sećam se još kad sam ja bio dečak, a
posle i kad su moja deca bila mala. Ja sam
uvek klao tri-četiri svinje. Ove godine, kaže
moja stara, koljimo na praznik da bi sva deca
mogla doći, želela bih da ih sve zajedno vidim.

— Dobro ženo — složio sam se. Prizna-
jem, radovao sam se, već sam zamišljao kako
ćemo svi biti zajedno. Spremio sam vina i,
kako smo se dogovorili, tako smo i uradili. Si-
rota, moja stara, samo što nije pevala od ra-
dosti.

Sinulo je jutro. Došao moj šurak, ženin
brat, ne znam da li ga znaš, on živi u širokoj
ulici, pili smo rakiju i čekali. Čekali smo sat-
dva, najzad smo rešili da koljemo sami. Ka-
snije su došli i ostali rodaci tako da smo sve
uradili kako treba. Ali moja deca nisu došla.
a dan je bio tako lep, ali nisu došli...

Vele, bili su svi zauzeti. Uostalom, rade
celoga dana, a kad dode praznik žele da se od-
more, provedu s prijateljima. I ja sam bio tak-
av kad sam bio mlad. Ja ih razumem, ali mo-
ja žena... Znaš, majka je majka. Čitavoga
dana motala se kao senka bez reči. Znao sam
da joj je bilo žao. Šalio sam se, hteo sam na
svaki način da je razveselim, ali uzalud. Nije
htela da me pogleda u oči, dobra je ona, pa-
metna, verujem da nije bila u stanju da sa-
krije svoj bol pred gostima i zato se osećala
krivom.

Posle večere kad se gosti razišli, prišao
sam joj, hteo sam da je obradujem, da joj ne-
što kažem ali nisam znao šta. Prozrela je moju
nameru i poluglasno kazala: Sedmoro naše de-
ce...

Otišao sam u ostavu po vino.

Ujutru, kad sam ustao, našao sam je već
na dvorištu, hranila je živinu i bila vesela.

Moja stara, samo kad bi mi ona bila
zdrava.

Približavalo se podne kad smo se razišli.
Još mi je rekao da je prodao prasice i dovezao
ih novom gazdi. Onda je uzeo bič koji je visio
na čiviluku, pružio mi ruku i izišao.

— Ala ti se najadao... — doviknuo mi
je jedan od onih što su govorili o kooperaciji.

Pogledao sam na tu stranu.

— Napravio je od dece gospodu, a sad
mora sam da dirindži na salašu.

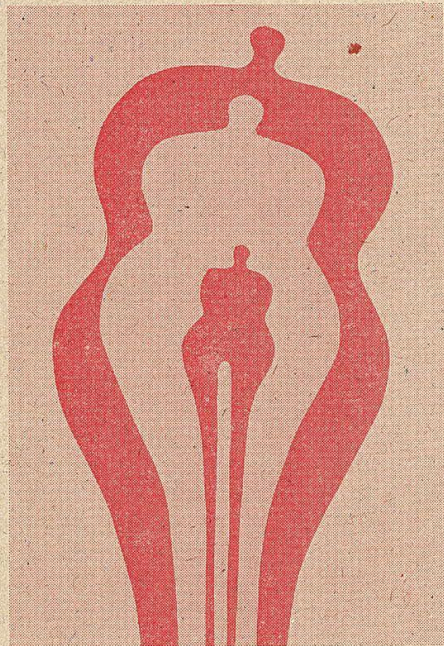
Izišao sam, bez reči. Putem su tandrkala
kola, on je pucao bičem. Gledao sam za njim.

Bila je nedelja, sunčan dan.

Pripovetke prevela sa slovačkog
NADA ĐORĐEVIĆ

mihailo harpanj

BELEŠKA O PRIPO VEDAČIMA

JAN LABAT (1926)

Jan Labat je već preko dvadeset godina prisu-
tan u književnosti vojvodanskih Slovaka kao pesnik
pripovedač i prevodilac. Objavio je sledeće knjige
pesama: *Suncani sat (Slnečné hodiny — 1958)*, *Kad
se reke razliju (Ked' rieky rozvodnia sa — 1961)*,
Pobuna oblaka (Vzbura oblakov — 1963), *Jesenji
predo (Jesenná krajina — 1970)* i *Svetač izbodenih
očiju (Svetač s vypichnutými očami — 1971)*. U Bra-
tislavi je izašao izbor njegovog pesništva *Vzbura ob-
lakov*, 1962. godine sastavio je i sa Miroslavom An-
tićem preveo antologiju posleratne poezije jugosloven-
skih Slovaka *Rovina spieva — Raspevana ravnica*, u
kojoj se pored prevoda nalaze i pesme u originalu.
Prevodio je pesme za decu J. J. Zmajca, knjigu za
decu Arseno Diklića, knjigu pesama i tekstova Dušana
Matića. U časopisima se nalaze njegovi prevodi srp-
skih, hrvatskih, engleskih, francuskih i ruskih pes-
nika.

Dvaput se javio sa knjigom pripovedaka: 1963.
izlazi njegova knjiga lirskih proza *Jahač iz Turkmene-
nije (Jazdec z Turkménska)*, koja je bila i prva knji-
ga pripovedaka objavljena posle rata, i 1972. izašla
je njegova druga knjiga *Zatvoreni krug*. U savreme-
noj pripovesti jugoslovenskih Slovaka mogu se raz-
znati dva tipa naracije: jedna je okrenuta tradiciji

i seoskim temama, a druga stremi ka modernijem
izrazu, oslanjajući se, pri tome, na lirska izražajna
sredstva. Jan Labat je predstavnik lirske pripovetke,
 naročito u knjizi *Jahač iz Turkmenije*. Dok u rusti-
kanoj realističkoj pripovesti dominira događaj, lirska
pripovetka Jana Labata okrenuta je unutrašnjem do-
gađanju. U *Zatvorenom krugu* njegova naracija napušta,
do izvesne mere, lirski izraz, ostaje u prostoru medi-
tativnosti, ali se približava reportažnom posmatranju
događaja.

JURAJ TUŠJAK (1935)

Izdao je jednu knjigu pesama *Maline u januaru
(Maliny v januári — 1962)* i pripremio za štampu
knjigu pripovedaka *Krčma*. Mnogo plodniji je bio kao
pisac za decu; izdao je dve knjige dečjih pesama:
Za pregršt radosti (Za priehrst radosti — 1959) i
Jednostavne reči (Jednoduché slová — 1969) i tri
knjige priča za decu — *O belom jelenu (O bielom
jelenovi — 1961)*, *Maksimilijan u gradu (Maximilián
v meste — 1971)* i *Svitač i igračke (Muška Svetluška
a hráčky — 1972)*. Prevodio je Živojina D. Karića,
Milivoja Matošeca, Matu Lovraka.

Juraj Tušjak pisao je pripovetke u dva maha:
do 1964. napisao je dvadesetak pripovedaka kojima
je zajednički imenitelj sentimentalno osećanje života.
Tušjakova proza iz tog perioda ostala je neizdiferen-
cirana u žanru, na pola puta između proze objektiv-
nih događaja i proze sa lirski uzbuđenim unutraš-
njim događanjem. Neke njegove pripovetke izdvajaju
se po htenju da poetski ovekoveče idilične trenutke
prve mladosti. Pripovetka *Izvidnici*, koja već zacrtava
dramatičnost objektivnog događaja, usamljen je primer
u njegovim proznim stremljenjima. Drugi period
Tušjakove proze predstavljaju četiri duže pripovetke
iz knjige *Krčma* i to je ono najbolje što je Tušjak
do sada napisao.

PAVEL GRNJA (1937)

Objavio je jednu knjigu pripovedaka *Zrenje (Zre-
nie — 1967)*, u rukopisu ima roman *Raspust u polju
(Prázdny v poli)*. Jedina njegova knjiga za decu
Šarena ptica (Jarabý vtáčik) izašla je 1971. Grnja
je tipičan predstavnik rustikalne pripovetke jugoslo-
venskih Slovaka — njegova knjiga *Zrenje* posvećena
je zbivanjima na selu. No događaji koje Grnja pri-
povedački obraduje ne zahvataju dublje u životnu at-
mosferu sredine. On posmatra stvarnost kroz duži
period života konkretnog čoveka, akcent na njegovog pri-
povedanja stavljen je na zaplet i gradacionu naraciju,
pa, ponekad, nije mogao da izbegne krute sižetske
konstrukcije. No, dve njegove pripovetke sa statičkom
radnjom reprezentiraju ga sa njegove najbolje strane
— *Sedmoro dece* i *Starica i nedelja*. Oba imaju istu
temu: tugu roditelja za decom koja napuštaju selo,
što je, u stvari, tuga za starim patrijarhalnim živo-
tom.

VJERA BENKOVA-POPITOVA (1939)

Objavila je tri knjige pesama — *Majski zanos
(Májový osiaľ — 1964)*, *Varijacije (1969)* i *Obradi
(Obrady — 1971)*. U štampi joj se nalazi knjiga
pripovedaka *Šumski kladenac (Lesná studienka)*.

Tri slovačka pesnika pišu i pripovetke — to su
Jan Labat, Vjera Benkova-Popitova i Vičozoslav Hron-
jec. Jan Labat je pronašao najzastavoreniju proznu
strukturu, u njegovim pripovetkama može se bez teš-
koća pronaći osnovna tema, posebno u njegovoj dru-
goj knjizi, u kojoj je Labat osetno manje pesnik no
u prvoj. Na drugoj strani Vičozoslav Hronjec daje
primer pisanja proze bez izražajne teme, ali sa us-
pelim nizanjanjem motiva. Pripovetke Vjere Benkove-
Popitove nalaze se između ova dva narativna tipa. Na-
lazi se u njima i tema i fabula, ali kada su one ura-
ljenije od pripovedačevog unutrašnjeg sveta, od autor-
kine pesničke intime, pripovetke su izražajno i zna-
čenjski praznije. Njene pripovetke možemo nazvati
proširenim organizmom njenih pesama.

(Pripovetke jugoslovenskih Slovaka uzete su iz knjige
Jahač iz Turkmenije, koju izdaje Matica srpska, iz-
bor, predgovor i beleške o piscima Mihailo Harpanj,
prevod Nada Đorđević.)